

Achtergrondinformatie sessie 4, Mensenrechten 20.4.2023

Deze maand gaan we een heel belangrijk zijpad in. We hebben in de afgelopen maanden het historische perspectief en de, vooral Westerse, toepassing geschetst en bediscussieerd. Daarbij is al een aantal keren gerefereerd aan de term *3^e wereld*. Deze maand vullen we die term in en daarbij ook de verschillende perspectieven van de culturen die onder die noemer geveegd zijn.

De gelukkig steeds minder gebruikte term *derdewereldlanden*, duidt die landen aan die niet tot de “Westerse” landen, de eerste wereld, of tot de Communistische landen van het Noordelijk halfrond behoren. We noemen ze ook wel ontwikkelingslanden, waarbij we voor het gemak vergeten dat wij vaak historisch heel veel te maken hebben met de ontwikkelingsachterstand die we hen toedichten.

Voor we daaraan beginnen schets ik kort de laatste, nationalistische, fasen van de koloniale tijd. De Koloniale conferentie van Berlijn in 1884/85 is al eens genoemd, laten we de draad per continent geclusterd daar oppakken.

Ten tijde van de conferentie waren er bijna 1100 volkeren in Afrika die allemaal eigen geschiedenissen hadden en in allerlei niet Westerse patronen met elkaar in contact waren. Wij hebben daar 40 “landen” van gemaakt met hulp van liniaal en hebzucht.

Ten tijde van het mercantiel kolonialisme, de periode 1415 – 1815, was één van die patronen, de verkoop van slaafgemaakten uit oorlog en schulddelging, tot een dieptreurig extreem gedreven. Daar hebben we het volgende maand over.

De belangrijkste andere patronen waren de handelsroutes door de Sahara en die door de Congo, de migratiepatronen van de Bantoevolkeren door de savannes en de rivierhandel. De verdeling van Afrika op de Conferentie betekende een grote verandering in elk van die essentiële cultuurelementen.

Wanneer we het hebben over de handelsroutes, is denk ik het beste voorbeeld de eeuwenoude route van Bagdad via Jeruzalem, Caïro en Khartoem naar Timboektoe die van de ene dag op de andere over Ottomaans, Engels en Frans grondgebied ging met allerlei beperkingen.

Langs die route hadden bijna duizend jaar lang de ideeën en goederen van het Midden-Oosten en verder, hun weg naar de Toearegs gevonden en vandaar naar West-Afrika in ruil voor ivoor, Malinees goud, Fulani indigo en Ashanti handwerk.

De West-Afrikaanse goederen verdwenen al snel van de markten, omdat de kolonisten die naar hun thuislanden verscheepten en te gelde maakten of vervingen door de oogsten en mijnbouw die voor hen winstgevend waren. De Toearegs werden eerst geïsoleerd en daarna te vuur en te zwaard bestreden in Frans Algerije en Italiaans Libië.

Het gevolg is tot op de dag van vandaag een diepe wond in Afrika. Volkeren die losgezongen zijn van hun ecologische achtergrond. Volkeren als de Fulani werden gedwongen in steden te leven en binnen grenzen te blijven waar ze omringd waren door oude vijanden zoals de Hausa. Andere volkeren, zoals de Cri en de Igbo, werden gedeporteerd naar plantages in gebieden waar ze historisch niet thuis waren of gedwongen eeuwenoude patronen van gemengde landbouw op te geven voor de teelt van cacao, bananen, koffie en rijst. In de meeste schattingen is 50 tot 60 % van de ontbossing in de Sahel en 70% van die in de Ethiopische hooglanden en de Soedan direct terug te brengen naar de koloniale grenzen en praktijken in die landen. Ik denk persoonlijk dat dat beeld nog te rooskleurig is. De honger van de Franse en Engelse machthebbers naar grondstoffen en koloniale goederen heeft vrijwel alle keystone diersoorten in het gebied direct onder de Sahara ontwricht en soms ook lokaal uitgeroeid. Olifanten trokken tot in Mali, giraffen leefden langs de Volta en de Senegal, neushoorns, bavianen en antilopen hielden de begroeiing divers van de Senegal tot de Nijl. 150 jaar later is daar bitter weinig van terug te zien en wordt er met man en macht geprobeerd om de verwoestijning te stoppen. Dat was een stuk eenvoudiger geweest als er nog steeds kamelen hun mest achterlieten en Toearegs struiken en dadelpalmen plantten in de oases en waterputten. Of Fulani en Ashanti klei uit de rivieren (Senegal, Volta en de Niger) gebruikten om langs hun akkers en weidegronden struiken te laten groeien.

De ecologische verschraling is ook deel van de politieke situatie en frictie die tot op de dag van vandaag West- en Noord-Afrika kenschetst. We kunnen niet nogmaals de fout maken de twee los te zien. De volkeren waren

verweven met het land waarop ze leefden en hun oorlogen draaiden steeds om het gebruik ervan of de toegang tot natuurlijke elementen als drinkwater, oases, bergpassen en woestijnroutes. Hun politiek en aspiraties worden ook nu nog grotendeels in dat frame verwoord, dus moeten wij hen ook in dat frame begrijpen. Wanneer bijvoorbeeld Ghana de nadruk legt op universeel recht op drinkwater of Benin op toegang tot onderwijs, dan wortelen beide in de achtergrondcultuur van de dominante volkeren in die landen. Wij kunnen dan wel willen dat nepotisme wordt bestreden of er een eerlijkere democratie nagestreefd wordt, maar dat kostte bij ons ook honderden jaren en bloederige oorlogen voor het wortelde.

Ik denk dat hetzelfde opgaat voor al dan niet steunen van volkeren die uit hun opgelegde natieverband willen. We kunnen denk ik onmogelijk staande houden dat hun strijd ons niet aangaat, wanneer we beseffen welke schade we hen hebben berokkend door onze kunstmatige grenzen en pogingen hun potentieel voor opstand tegen ons regime te breken.

Ja, dat betekent dat Afrika in een lappendeken kan veranderen van kleine staatjes die worstelen om levensvatbaar te zijn. Europa is diezelfde weg gegaan en kijk waar we nu zijn. Of wil je Liechtenstein of Monaco van de kaart omdat ze nauwelijks voldoende landbouwgrond hebben om voor zichzelf te zorgen?

Wanneer we het over migratiepatronen hebben kun je denken aan de volkeren die voor de Britten en Duitsers Oost-Afrika uitvonden, hun vee achternalepen in de Riftvallei en de Serengeti al naargelang de regen viel, zonder te vragen of iemand dat land bezat of er een paspoort voor nodig had om te lopen van de Witte Nijl naar de Zambesi of de Ruhuhu. Heden ten dage is dat patroon grotendeels verdwenen en wonen die stammen in de landen waar hun reis noodgedwongen gestopt is of waar de kolonisator het het handigst vond om hen te laten wonen. Dat betekent ook dat, hoe groot Tanzania, Mozambique of Kenya ook is, er continu concurrentie is voor kunstmatig beperkte voorzieningen.

De laatste en misschien minst zichtbare van die patronen is de rivierhandel. Afrika is een continent met grote rivieren die ooit door moeilijk begaanbare bossen sneden. Dan is het licht in te denken dat stammen en volkeren langs die rivieren reizen en handelen. De geschiedenis van Afrika laat regelmatig zien dat macht en invloed gebouwd kan worden op kennis van een betere boot om de rivier op en af te reizen of controle over een plaats te hebben waar de diverse bewoners langs de rivier hun waren kunnen verhandelen.

De Arabieren begrepen dat heel goed en gebruikten de Nijl als basis voor hun macht in de Soedan.

In het stroomgebied van de Kongo was degene die het gebied rond wat nu Kinshasa en Brazzaville is steeds de machtigste. Soms zelfs zo machtig dat Westerse ontdekkingsvloeden een stuk omvoeren om niet door hen aangevallen en tot zinken gebracht te worden.

Voor de Niger, de Volta, de Senegal, de Limpopo, de Zambesi en zelfs de Oranjerivier kun je zo'n zelfde scenario schetsen. Vergelijk het maar met hoe langs de Rijn, de Donau, de Wolga en zelfs de Elbe rijken zijn opgekomen en ook weer gevallen zijn.

Ook hier vind je al snel dat kunstmatige grenzen en volkeren die etnisch en historisch niet bij elkaar horen de agenda heel anders stellen dan wij verwachten.

De meeste landen in Afrika kregen hun onafhankelijkheid middels strijd in de jaren 50 en 60 van de vorige eeuw. Daar zijn westerse narratieven voor te gebruiken zoals het Franse verhaal dat na het verlies van haar oudste 'dochter' Algerije, Frans Afrika het beste haar eigen weg kon volgen of het Britse "Laten we eerst een geschikt leider vinden voor dit of dat land en geschoold kader achterlaten." Het zijn die redeneringen die leidden tot mensen als Jean Bedel Bokassa, Idi Amin, Mobutu, Sese Soko en Robert Mugabe.

Ik weet niet zeker of dat de juiste oplossing was. Dan zwijg ik nog even over de overeenkomsten die gemaakt zijn "om de overgang naar een volwaardige plek aan de tafel der volkeren te begeleiden", die steevast zorgden dat grondstoffen geëxploiteerd konden worden door de "vertrekkende" kolonisator en de strategische belangen van het nieuwe land samenvielen met die van het voormalig moederland. Overeenkomsten waar BP, Shell, Côte d'Or, Callebaut en anderen een groot deel van hun levensvatbaarheid aan te danken hebben.

Naast die kunstmatige afhankelijkheid, die door Nasser terecht als "een marathon lopen met een afgebonden been" werd omschreven, wordt het gebruik en implementatie van de Universele Verklaring sterk beïnvloed door missend perspectief. Er is weinig grond om de gedachte aan universele rechten te wortelen, als gevolg van de klemmende realiteiten die dag aan dag het leven kleuren in de verschillende landen.

In de Democratische Republiek Congo is er al sinds 1960 de strijd om grondstoffen in Katanga en de daarbij behorende terreur van de diverse regimes. In Angola zijn er de letterlijk honderdduizenden landmijnen en onontpofte bommen die nog in de jungle ronddobberen na hun burgeroorlog. In diverse landen in het zuiden is er de AIDS crisis, in de Sahel de verwoestijning en de voortdurende conflicten over grenzen en de positie

van verschillende volkeren. In de Maghreb de gevolgen van ingestorte staatsstructuren en in Algerije en Libië zijn er watertekorten.

In elk van die situaties hebben we een rol te spelen als 1^e en 2^e wereldlanden, maar misschien niet altijd de rol die we daar op dit moment in spelen.

Het verhaal van Azië is een heel ander met ook een veel diverser patroon dan Afrika. Al was het alleen maar omdat daar op een heel andere manier gekoloniseerd is. Het is verleidelijk om die patronen van west naar oost uit te lezen, maar voor het betere begrip denk ik dat we Azië in clusters van oost naar west moeten bespreken. Op risico van over-simplificatie begin ik dan met de cluster Japan, de beide China's, Mongolië, de beide Korea's en voormalig Indochina. Van deze oude culturen zijn steeds maar delen gekoloniseerd en dan vaak nog op afstand. De Nederlanders hebben handelsposten gehad in Japan, Zuid-Korea en Taiwan, maar nooit de controle gezocht over die landen. De Britten hebben het wel geprobeerd maar zijn daar nooit in geslaagd, Hong Kong ten spijt. Frankrijk beet zijn tanden stuk op Vietnam en hield de koning op zijn troon in Laos, waarna het hetzelfde probeerde met Cambodja. Wat al die landen bindt is dat elk een geworteld boeddhistisch wereldbeeld heeft dat min of meer ongeschonden uit het contact gekomen is. Japan was een katalysator voor de onafhankelijkheid van een groot deel van Oost-Azië, zeker die van Vietnam, maar ook een duidelijk bewijs dat territoriale ambities maar heel beperkt levensvatbaar zijn in die cluster.

Ja, er is het trauma van Dien Bien Phu en de daaropvolgende verdeling van Vietnam, maar dat is grotendeels Frans, niet Vietnamees of Laotiaans. Het veranderde niet de opvattingen die er al waren. Sterker nog het waren die opvattingen over leven en de waarde van het individu die het de Fransen en daarna de Amerikanen onmogelijk maakten de strijd te winnen die daar ontbrandde. Even los van de politieke keuzes van de diverse partijen gezien, kan een leger van individuen het zelden of nooit winnen van een leger dat vormgegeven wordt door een totale verwerping van de futiliteit van het huidige bestaan. Iemand die de angst niet kent om het eigen leven te verliezen zal daar ook niet over struikelen in het strijdgewoel.

Verder is er natuurlijk op te merken dat die boeddhistische perspectieven en de soms flink dialectische discussie over elementen van de UVRM ook een vitale rol gespeeld hebben in de toepassing van de Verklaring in andere landen. Juist door het zoeken naar de onderliggende zin en harmonie kwam er ruimte om de soms heel westers geformuleerde artikelen ook daadwerkelijk universeel te maken.

Afgezien van Noord-Korea heeft geen van deze landen een situatie die te vergelijken is met de meervoudige problematiek die we in Afrika opgesomd hebben.

De volgende cluster is die van de Filipijnen, Indonesië, Oost-Timor, Brunei, Singapore en Maleisië. Deze landen hebben veel met elkaar gemeen vanuit hun geschiedenis als wingewesten van diverse kolonistoren. Samen vormen ze een band van volkeren die van eiland naar eiland hun verhaal geschreven hebben en uiteindelijk een grotere macht tegenkwamen die hun rijken samenvoegden voor haar eigen gewin. De Filipijnen en Indonesië zijn clusters van volkeren met soms per eiland andere godsdiensten en talen, die alleen als land bestaan vanwege hun economische realiteiten. Dat geldt iets minder voor Maleisië. Singapore, Brunei en Oost-Timor zijn waarschijnlijk het voorland voor de andere drie. Terugkeer naar de oude culturele kern en van daaruit bouwen aan een land dat die waarden uitleeft. Singapore is het verst op dat pad van die drie, maar is ook het langst onafhankelijk.

Er is veel kritiek op hoe de UVRM wordt uitgelegd in deze landen vanuit het Westen, vooral op Indonesië en Singapore, maar dat is denk ik deels te danken aan hun verschillende visie op waar de UVRM voor dient. Ook in deze landen is het individu ondergeschikt aan het collectief maar niet omdat alles hier vergankelijk is. Deze staten hebben het individu ondergeschikt gemaakt aan de familiale loyaliteit en daar een nationalistisch sausje overheen gegoten om de verschillende bevolkingsgroepen bij elkaar te houden.

Singapore heeft binnen haar beperkte grenzen 5 godsdiensten en 8 min of meer onderscheiden etnische groepen. Ze ziet de UVRM vooral als een politiek instrument, niet als een verlengstuk van de eigen identiteit. Dan verschuift de praktijk al snel naar die van strategisch geplaatste punten en komma's.

Brunei heeft de UVRM ondergeschikt gemaakt aan hun eigen uitleg van de Sharia, waardoor er weinig universeels overblijft.

Indonesië is een arsenaal waar altijd wel ergens een bom op ontploffen staat, dus ook in dat geval is de implementatie heel selectief en afhankelijk van de op dat moment gekozen cocktail van politieke maatregelen. Timor is stiekem het braafste jongetje van de klas. Daar is iedereen van dezelfde etnische achtergrond en meer dan vastbesloten samen te slagen. Hier is de UVRM gebruikt om de grondwet te schrijven en is er een min of meer functionerend ambtelijk apparaat dat die grondwet ook respecteert. Dit ook in de hoop dat West Timor zich nog eens aansluit. Gezien de grondstoffen daar denk ik dat die droom nog wel even onvervuld blijft.

Thailand en Myanmar zijn speciale gevallen. Thailand omdat ze nooit gekoloniseerd is en van mening is dat ieder mens een harmonische rol in het universum heeft. Ze zijn ook grote voorstanders van de revisie van de UVRM waarbij ze hopen dat dan de boeddhistische visie ook meer mag doorklinken

Myanmar omdat het de UVRM verwerpt. Het huidige regime in Nay Pyi Taw gelooft in onderwerping en militaire macht en gebruikt de boeddhistische infrastructuur om die in stand te houden. Rechten zijn dan een privilege en vluchten een overlevingsstrategie. In dat licht denk ik ook dat we de rol van Aung San Suu Kyi moeten zien. Zij kon alleen haar protest overleven door wie haar vader was en tot welke groep zij behoort.

De volgende cluster is voormalig Brits Indië: Bangladesh, Sri Lanka, Nepal, Bhutan, India Pakistan, de Malediven en voor het gemak Afghanistan. Al deze landen bestaan enkel en alleen als gevolg van afspraken met óf de Britse regering óf de East India Company óf door tactisch handelen van een van die twee of beiden. Voor 1750 was dit hele gebied een min of meer harmonisch geheel waar de verschillende etnische en religieuze componenten afgebakende rollen hadden en banden die soms duizenden jaren oud waren. Het is verleidelijk om de kaart van dit gebied te bekijken als een soort van impact chart: de grens van Pakistan is hoever de Moslims kwamen, de boeddhistische landen waar zij hun toevlucht gevonden hebben met ertussen de Hindoes. Dat vertelt een westers verhaal, maar niet het verhaal dat men in die landen leeft. Vooral India probeert om de schade die door het koloniale verleden is toegebracht te herstellen op een manier die past bij het verleden.

Nepal, Bhutan en de Malediven zijn volledig uit de boedelscheiding gehouden om verschillende redenen. Waarbij de eerste twee ook uit de Chinese invloedssfeer hebben kunnen blijven en een eigen toekomst hebben, zijn de Malediven slechts levensvatbaar vanwege de toeristen en de strategische overeenkomst met Groot-Brittannië.

Sri Lanka heeft, achteraf gezien, de langste weg gewandeld en is op veel fronten de scheiding nog niet te boven. Het conflict tussen de Tamils en Singalezen laat goed zien wat de gevolgen waren van Engels handelen. Het grote lichtpunt is het feit dat ze de moed hadden mevrouw Bandranaika te volgen en na haar niet terugvielen op patriarchale oplossingen.

Pakistan en Bangladesh zijn, hoewel geloofsgenoten, bijna lineair tegenovergestelde landen. Pakistan heeft zich diep ingegraven in de moslimidentiteit, waar Bangladesh vooral geprobeerd heeft om de Bengaalse erfenis na te leven.

Afghanistan is waar wereldveroveraars heengaan om nederigheid te leren, maar ook een voorbeeld van hoe moeilijk godsdienst en geschiedenis met elkaar te verzoenen zijn. Op dit moment is de UVRM nog geratificeerd, maar ik verwacht dat dat in de komende twee tot drie jaar verandert.

Wat deze cluster bindt is de gemeenschappelijke visie dat iedereen noodzakelijk is om het nu mogelijk te maken. Dat overstijgt godsdienst en leidt tot een unieke toepassing van de UVRM, waar men in het Westen niet altijd raad weet. Het praat het lijden van de dalits (de onaanraakbaren) goed met de Veda's in de hand. Het spreekt onderdrukking van vrouwen goed met de koran als leidraad. Aan de ene kant is er een heel verlichtte visie op menszijn en aan de andere een heel confronterende uitwerking daarvan.

De een na laatste cluster is de vijf voormalige Midden Aziatische Sovjetrepublieken (Kazachstan, Azerbaidjan, Turkmenistan, Oezbekistan, Tadzjikistan en Kirgizië) plus Iran. Historisch zijn dit gebieden met een gedeelde cultuur en etnografie, maar in de praktijk zijn het zes landen die hun eigen weg proberen te vinden tussen de Islam en de 21^e eeuw. Turkmenistan en Azerbaidjan gebruiken hun olie-inkomsten om te bouwen aan infrastructuur en identiteit.

Kazachstan, Kirgizië en Tajikistan zijn vooral bezig met herontdekken wie ze waren en nu zouden kunnen zijn. Dat is een proces waar blijkbaar een dictator onmisbaar bij is.

Oezbekistan probeert te overleven aan een Chinees financieel infuus en vindt daardoor uit dat de galg geweven is van duizend zachte draden.

Iran is nooit gekoloniseerd, maar heeft wel steeds gebalanceerd tussen het Ottomaanse Rijk en Rusland. De huidige machthebbers zijn vooral gericht op een patriarchale uitleg van de Shia die niet helemaal modern is. Voor allen geldt dat mensenrechten, universeel of niet, geduldig papier vormen en geen breed gedragen gedachtegoed.

De laatste cluster is wat er van het Ottomaanse rijk kwam plus de Golf. Dat is denk ik de meest diverse cluster, maar wel een die uiteindelijk qua toepassing van de UVRM uit een vergelijkbaar raam kijkt.

Georgië en Armenië werden na 1918 Sovjetrepublieken en denken daardoor ook nog veel in de lijnen van het communistisch erfgoed.

Turkije, dat sinds 1923 als republiek bestaat, kende de afgelopen decennia een forse economische en infrastructurele ontwikkeling. Vooral in de laatste jaren is zij weer een grote speler aan het worden in de regio. (Engeland en Frankrijk hadden in 1916 in het geheim geregeld, het zogeheten Sykes-Picotverdrag, dat na het verslaan van het Ottomaanse Rijk, het gebied van 11 Vilayets (provincies) in 7 landen (het werden er 6) verdeeld zou worden, onder hun mandaat.)

Deze voormalige mandaten, zijn een tragisch verhaal met als grote les dat bepaald niet alles wat de Ottomanen gedaan hadden slecht was! Elk van de 6 landen die uit het Sykes-Picotverdrag voortkwamen zijn opgebouwd uit opgeknipte Vilayets, zeg maar deelrepublieken, waardoor in geen van de zes homogene bevolkingsgroepen wonen en in elk van de zes conflicterende minderheden wonen.

Irak is denk ik het grote Frankenstein experiment met 4 verschillende moslimidentiteiten, 3 christelijke en dan ook nog ontheemde Joden en Zarathusti verdeeld over 14 etnische groepen.

Syrië is vergelijkbaar min de olie-inkomsten en toeristen.

Libanon is mijn vaderland, maar zou niet moeten bestaan. Het is een kruitvat op haar beste dagen. Op haar mindere dagen begraven we onze doden en bevloeien we onze akkers met het bloed van onze broeders naar goed pan-Arabisch recept.

Jordanië bestaat alleen nog omdat de koning een directe afstammeling is van de Profeet en zijn vader de grootste diplomatieke goochelaar was van de twintigste eeuw.

Palestina en Israël zijn het verhaal van hoe Machiavelli gelijk gekregen heeft. Wie daar een oplossing voor heeft is de volgende profeet en beiden zijn het erover eens dat die er niet meer komt voor het einde der tijden.

Rest nog de Golf en het tragische verhaal hoe olie-inkomsten het mogelijk maken terug te keren naar de 17^e eeuw. Zolang de Wahabieten en in hun verlengde de Salafisten, de grotere arm waar ze onder horen, het oor van de koning van Saudi-Arabië en de sjeiks hebben, zal het begrip mensenrechten minder dan universeel worden uitgelegd en nog minder uitgevoerd.

Deze hele cluster probeert naar buiten toe het over mensenrechten te hebben en schermt ook graag met de UVRM, maar in de praktijk is er zeer veel aan te merken op hun eigen toepassing en trackrecord.

Rest me nog twee draden uit te lichten.

Latijns-Amerika heb ik bewust niet breed voor het voetlicht gehaald. Ten eerste omdat zij al in de 19^e eeuw hun koloniale verleden achterlieten, ook wanneer de praktijk er soms anders uit ziet. Ten tweede omdat de meeste van deze landen weinig hebben bijgedragen aan de uitleg en verdieping van de UVRM. Er zijn een aantal individuele kopstukken die geprobeerd hebben om dat te doen, bijvoorbeeld Dom Helder Camara en Bisschop Romero in het raam van de bevrijdingstheologie, maar de individuele staten hebben de twintigste en vroege eenentwintigste eeuw vooral gebruikt om uit te vinden of democratie levensvatbaar is in hun context met een flinke dosis Amerikaanse invloed en wat Duitse immigratie.

Wie wel genoemd moet is Soekarno's geesteskind: de Organisatie van Niet-gebonden landen. Deze organisatie heeft door de ideologische uitwisselingen van vooral de eerste 20 jaar van haar bestaan op vaak paradoxale wijze ervoor gezorgd dat de UVRM breed besproken en toegepast is. Juist onder het leiderschap van Tito, 1961-64, en Nasser, 1964-70, kwam het gesprek op gang over hoe rechten er uit zouden moeten zien en juist onder het leiderschap van Castro, 1979- 83, werd diep gedacht over hoe die rechten universeel en onafhankelijk van kapitalisme of communisme vorm zouden moeten krijgen.

Op dit moment is de organisatie vooral een platform om resoluties in de VN gesteund te krijgen, maar het potentieel van een onafhankelijk en vernieuwend geluid blijft. Ook wanneer van de 120 leden er minstens 20 op de lijst van meest geadresseerden staan bij Amnesty International.

Deze keer is er geen leeslijst. Wat ik wel doe deze keer is je een vraag stellen.

Wanneer je uit de eerste leeslijst de UVRM nog eens terugleest, hoe zou jij, op basis van jouw eigen ervaringen en inzichten, eventueel aan de Verklaring willen sleutelen en waarom.

Izzy Mansour